

K PROBLEMATICE VYDÁNÍ PŘEDSTAVITELŮ SLOVENSKÉHO POVÁLEČNÉHO EXILU ČSR VE DRUHÉ POLOVINĚ ČTYŘICÁTÝCH LET

VÁCLAV VONDRÁŠEK

VONDRÁŠEK, V.: On the Issue of Extradition of the Slovak After-war Exile Representatives to the Czecho-Slovak Republic in the Second Half of Forties. *Vojenská história*, 8, 2, 2004, pp 59 – 77, Bratislava.

The published study deals with the issue of searching for representatives of the military Slovak State in a foreign exile and with efforts aimed at their extradition to ČSR between 1947 – 1949. Attention is focused especially on Ferdinand Ďurčanský, Stanislav Mečiar, Jozef Kirschbaum, Ladislav Gréber and Aloiz Macko. The author follows organisational and procedural issues connected with the effort of security and intelligence elements at finding their place of residence and at the same time with the process of complex discussions of Czecho-Slovak diplomats with allied authorities and official bodies of Italy, Switzerland and other countries.

Military History. Czecho-Slovakia. Slovak After-war Exile.

Českoslovenští diplomaté v Římě v průběhu ledna 1947, v bezprostřední návaznosti na předcházející aktivity v uplynulém roce,¹ zjišťovali na římské kvestuře jak daleko pokročilo pátrání po funkcionářích Slovenského akčního výboru v zahraničí (dále SAV – pozn. V.V.). Legační rada Laichter se pokoušel telefonicky domluvit s přednostou politického oddělení kvestury Bottinem, případně jeho zástupcem. Po dva dny mu bylo stereotypně sdělováno, že jmenovaní činitelé se nacházejí mimo budovu, kde mají kanceláře. Československý diplomat proto následující den požádal o rozhovor kvestora Polita, který sice nebyl o záležitosti informován, ale alespoň slíbil, že zařídí, aby československé vyslanectví obdrželo požadované informace o stavu pátrání. Přednosta politického oddělení kvestury 23. ledna 1947 telefonicky sdělil, že se domnívají, že Ferdinand Ďurčanský se i nadále nachází v Římě a že pobyt Stanislava Mečiara se ženou, který předtím bydlel ve Via del Vantaggio č. 18, není kvestuře znám.

Z dalšího jednání na kvestuře vyplynulo, že není schopna vypátrat pobyt Ferdinanda Ďurčanského i když se prý odhodlala k „delikátnímu“ kroku, spočívajícímu v šetření v klášteřech. Československý zástupce dále požadoval zjištění pasu E. Filové a parníku, s nímž odplula z Janova, aby bylo možné uvedené data zkonfrontovat s poznatky informátora československého vyslanectví o údajném odjezdu Ferdinanda Ďurčanského z Itálie parníkem Marine Shark.²

¹Podrobněji VONDRÁŠEK, V.: Poválečný slovenský exil a aktivity ČSR o vydání jeho představitelů v poválečném období (květen 1945 – podzim 1946). In: *Vojenská história*, roč. 7, č. 4/2003, č. 4. s. 54-77.

²Státní ústřední archiv Praha (dále SÚA Praha), Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-2.

Vyslanec ČSR Ján Paulíny-Tóth se domníval, že „vzhledem k poměrně malému počtu policejních sil povolených příměřím Itálii a k neobyčejně častým kriminálním případům, jejichž pachatelé pravidelně nejsou vypátráni, lze těžko posoudit, do jaké míry lze dosavadní negativní výsledky pátrání přičítat neschopnosti, resp. nedostatečnému početnímu vybavení policejních orgánů a do jaké míry neochotě vyšších i nižších úředních míst. Ježto, jak z různých údajů vychází najevo, jsou jmenovaní podporováni Vatikánem neb klérem, zdá se, že neochota ministerstva vnitra, podřízeného vůdci klerikální strany demokristiánské, hraje v průběhu pátrání význačnou roli.“ (Tamtéž).

Pochopitelný rozruch mezi československými diplomaty v Římě vzbudila telefonická informace přednosta politického oddělení římské kvestury ze 14. února 1947, aby zástupce vyslanectví se okamžitě dostavil na kvesturu, kde mu bude předvedena osoba, o níž Italové předpokládají, že se jedná o hledaného Ferdinanda Ďurčanského. Zástupce velvyslance (spolu s attaché Bernátem, který osobně znal jmenovaného) okamžitě odjeli na kvesturu. Československým diplomatům byla předvedena osoba, sice nápadně podobná hledanému Ferdinandu Ďurčanskému, která byla zajištěna v jednom ze sběrných cizineckých táborů. Mezitím se dostavil vyslanec Ján Paulíny-Tóth s přidělcem ministerstva vnitra legačním tajemníkem Ruprichem, kteří po obhlídce a vyšetření předvedené osoby jednoznačně prohlásili, že se v žádném případě nejedná o hledaného Ferdinanda Ďurčanského. Předvedená osoba sdělila, že je jugoslávským státním občanem a bývalým dopisovatelem jugoslávského tisku.³

Další v pořadí již kolikátá „horká stopa“ se objevila na jaře 1947. Vyslanectví v Římě obdrželo informace od novinářky Claire Neikind⁴ a dalšího informátora, že jmenovaný je ubytován ve vatikánském městě v bytě jakéhosi poštovního úředníka nacházejícím se nad lékárnou. Pověřenec ministerstva vnitra při československém vyslanectví v Římě Ruprich spolu s legačním tajemníkem Hoyerem byli vpuštěni strážemi do vatikánského města. Informace od vrátaného třípatrového domu, ani obhlídka vizitek jeho obyvatel, včetně rozhovoru s uklízejícím starcem (který zde byl zaměstnán dvacet let) a zdejšími obyvateli, však nepřinesla pozitivní výsledek.⁵ Československý vyslanec v Římě Ján Paulíny-Tóth znovu apeloval na MZV v Praze, aby vyřešilo otázku dotací na „důvěrná vydání“ „... poněvadž zprávy informátorů značně neustále další vydání, která jsem nucen uhrazovat sám“⁶.

Na jaře 1947 byla ještě sledována i „americká stopa“. Velvyslanectví USA v Římě informovalo 2. května 1947 československé vyslanectví o činnosti Slovenského akčního výboru. Konstatovalo přitom, že na adresách v USA, udávaných na záhlaví tiskopisů, skutečně bydleli uvedené osoby, které nikterak nepopírali protičeskoslovenskou činnost. Na dotazy amerických orgánů, týkající se místa pobytu Ferdinanda Ďurčanského, kategoricky odpovídali, že jmenovaného neznají, ale domnívají se, že se nachází v Itálii. Současně přiznali, že s ním udržují písemný kontakt, a to přes neznámého prostředníka „Jána Bobora“ (což bylo ve skutečnosti

³Tamtéž.

Československý vyslanec se při této příležitosti dotázal zástupce kvestury, zda byla již nalezena alespoň nějaká stopa týkající se Stanislava Mečiara. Na uvedenou otázku však následovalo mlčení.

⁴Claire Neiking pracovala jako vedoucí kanceláře Owerseas News Agence. Byla v podstatě jediným novinářem, kterému Ferdinand Ďurčanský za svého exilového pobytu v Itálii poskytl interview na důvěrné schůzce 30. října 1946 v kavárně Rosati v Římě. Předseda SAV se z důvodů utajení tehdy objevil bez typického knírku a byl doprovázen tajemníkem, který brzdil jeho přílišnou mnohomluvnost a vychloubáčnost. Podrobně jednak rozebral svoji programovou koncepci a zároveň se zmínil o svých aktivitách. Pochlubil se, že po Evropě vždy cestuje ilegálně, a to bez cestovních dokladů a že například do Paříže cestoval v přestrojení za italského dělníka. Zmínil se o tom, že v době jeho pařížského pobytu prý agenti bratislavské Národní bezpečnosti usilovali o jeho likvidaci a zachránilo jej pouze včasné varování z Bratislavy. (Slovenský národní archiv Bratislava (dále SNA Bratislava), Národní soud, Filmotéka A – 973). Ferdinand Ďurčanský po skončení rozhovoru dal k dispozici uvedené novinářce telefonní číslo své tajemnice E. Fillové s tím, že tato ji bude informovat o jeho aktivitách, včetně případného sjednání další schůzky. Claire Neikindová, která byla židovské národnosti, byla ochotna angažovat se v záležitosti vydání Ferdinanda Ďurčanského a intervenovat u amerických úřadů. Z výše uváděného interview, jak konstatovala v rozhovoru s československými diplomaty v Římě, měla rozpačité pocity, jmenovaný si prý počíнал velmi neobratně, vyjevoval své antisemitské smýšlení a snahy po nastolení totalitního režimu na Slovensku. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-2.) Státní bezpečnost ze skutečnosti, že E. Filová byla předtím sekretářkou Karola Sídora u vatikánského legace, vyvozovala alespoň nepřímý kontakt mezi oběma výraznými osobnostmi slovenského exilu v Římě. (Tamtéž.)

⁵Nad lékárnou v 1. poschodí bydleli zaměstnanci lékárny, ve 2. patře úředníci jiných resortů než pošty a v posledním patře další dvě osoby, ale bez jakýchkoliv osobních vazeb na poštovní úřad. Rovněž vedoucí telefonní ústředny bydlící v domě neměl nikoho na bytě. Všichni obyvatelé domu kategoricky popřeli, že by znali Ferdinanda Ďurčanského. (Tamtéž.)

⁶Tamtéž.

krycí jméno Ďurčanského – pozn. V. V.) zdržujícího se v Římě. Americké úřady zjistily, že dokumenty SAV, které byly zaslány ministerstvu zahraničních věcí USA ve Washingtonu, měly sice italské známky, ale s americkými poštovními razítky. Bylo zřejmé, že Slovenskému akčnímu výboru záleželo na tom, aby celá akce vzbuzovala dojem, že je vedena z Říma. Na druhé straně nebylo vyloučeno, že si State Departement stávajících nesrovnalostí všimne, a že se sledoval spíše opačný účinek s cílem odvést pozornost od pobytu představitelů SAV v Itálii.⁷

Československé orgány, i přes zamítavé stanovisko americké strany, měly k dispozici další neověřené zprávy, že Ferdinand Ďurčanský se v letních měsících druhého poválečného roku zdržuje v USA. Československý konzulát v Clevelandu, na pokyn ministerstva zahraničních věcí v Praze, se pokoušel prostřednictvím „důvěrníků“ ověřovat uvedenou informaci. Prověřování ale nepřineslo hmatatelné výsledky. Někteří informátoři připouštěli, že jmenovaný činitel se zdržuje na americké půdě, a to v Clevelandu, anebo také v New Yorku a dokonce se objevila tvrzení, že se usadil někde ve státě Connecticut. Další zase konstatovali, že je ve Vatikánu. Všichni však shodně tvrdili, že jeho pobyt je znám pouze úzkému kroužku zasvěcených ľudáckých separatistů, s nimiž navázat jakýkoliv bližší kontakt je prakticky nemožné. Navíc v USA je prý velice obtížné proniknout i do širších separatistických kruhů.⁸

Celá záležitost kolem Ferdinanda Ďurčanského nalezla nežádoucí publicitu po zveřejnění zavádějící informace v Rudém právu z poloviny října 1947, že jmenovaný činitel dostal povolení k pobytu v USA.⁹ Československé velvyslanectví v USA podniklo praktické kroky k prověření uvedené informace a obrátilo se i na State Departement, který prostřednictvím imigračních úřadů prováděl zjištění, zda jmenovaná osoba se nenachází v USA. Bylo zjištěno, že konzulární úřady USA v Evropě příslušné vízum jmenovanému neudělily, ale na druhé straně nebyla vyloučena možnost ilegálního přechodu do USA z některé ze zemí Latinské Ameriky. Navíc úřady v USA dostávaly memoranda SAVu, podávána na poštách v Jižní Americe, což jakoby potvrzovalo domněnku, že slovenské separatistické hnutí tam má svoji centrálu. Jednalo se však o další ze „zastíracích“ manévrů, který měl ztížit pátrání. V depeši československého velvyslanectví v USA, zaslané do Prahy 24. října 1947, se konstatovalo, že State Departement definitivně potvrdil, že vízum nebylo Ferdinandu Ďurčanskému uděleno, přičemž pátrání imigračních úředníků bude dále pokračovat. V případě, že jmenovaná osoba se nachází na americké půdě, tak se jedná o nezákonný pobyt.¹⁰

V tomto období se do popředí pozornosti československých orgánů dostaly i další exilové osobnosti. Jednalo se především o Jozefa Kirschbauma, Arvéda Ladislava Gréberta, Stanislava Mečiara, Alojza Macka a další osoby.

Národní soud v Bratislavě vydal 13. září 1946 zatykač na Jozefa Kirschbauma. Ministerstvo vnitra zaslalo 8. října 1946 dopis ministerstvu spravedlnosti s požadavkem zavedení řádného extradičního řízení směřujícího k vydání uvedeného exilového činitele příslušným československým orgánům. Celá záležitost se však dostala do „slepé uličky“ vzhledem k tomu, že extradiční styk československo-švýcarský nebyl upraven smluvně a spočíval pouze na faktické reciprocitě v rámci zákonného vydávacího práva švýcarského a československého. Švýcarské soudy, úřady a vláda se při vydávání osob do ciziny přitom řídily extradičním zákonem z 22. ledna 1892. Ten připouštěl vydávání osob do cizího státu pouze v případě spáchání obec-

⁷Tamtéž.

Zástupce československého vyslanectví v Římě poděkoval americké straně za dodané informace a požádal o zjištění adresy „Jána Bobora“, aby se usnadnilo pátrání v italské metropoli. Zástupce USA slíbil urychlené zaslání telegramu s uvedeným požadavkem nadřízenému orgánu do Washingtonu.

⁸SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-3.

⁹Tamtéž.

Redakce Rudého práva uvedenou informaci převzala ze ženevského periodika „Voix Ouvriere“.

¹⁰Tamtéž.

ných zločinů a přečinů, ale ne trestných činů politické povahy. Trestné činy domácí zrady, vzpoury, shluknutí proti úřadům a kolaboranství, které figurovaly v zatykači Národního soudu v Bratislavě, absentovaly ve švýcarském katalogu extradičních deliktů. Pouze zločin zákona o třaskavinách, byl podle švýcarského zákona extradičním deliktem a klasifikován jako obecný delikt. V daném případě byla splněna i podmínka oboustranné trestnosti. Otevřenou však zůstávala otázka, zdali švýcarská vláda povolí vydání Jozefa Kirschbauma do Československa ke stíhání pro posledně uvedený trestný čin. Ministerstvo spravedlnosti po důkladném posouzení celé záležitosti nedoporučilo zavedení řádného extradičního řízení v záležitosti jeho vydání. Zároveň zdůraznilo, že Národní soud v Bratislavě nepředložil zatykač ministerstvu spravedlnosti, nýbrž zaslal jej ministerstvu vnitra za účelem zápisu na listinu „válečných zločinců“ jako předpoklad vydání ze Švýcarska.¹¹

Zástupce ministerstva národní obrany v československé komisi pro stíhání válečných zločinců štktpt. Alexander Doman, který přijel do Švýcarska v květnu 1946 navštívil 12. června 1946 vedoucího politické sekce v Politickém departementu legačního radu Zehendera a ústně tlumočil žádost československé vlády o vydání Jozefa Kirschbauma.¹² Ten jej informoval, že švýcarská vláda podle platného vnitrostátního právního řádu a již zmiňovaného zákona z roku 1892, jakož i převzatých mezinárodních závazků, nezná pojem „válečný zločinec“. Argumentoval tím, že Švýcarsko nepodepsalo moskevskou deklaraci z 1. listopadu 1942, na jejímž základě váleční zločinci a zrádci mají být vydáni státům, v nichž spáchali zločiny. Švýcarsko navíc doposud nepřistoupilo k OSN a nepřevzalo z toho vyplývající závazky.

Vedoucí politické sekce v průběhu rozhovoru zdůraznil možnosti případného řešení. V prvním případě československá vláda by mohla požádat švýcarskou vládu o vydání Jozefa Kirschbauma jako „válečného zločince“, ale pouze na základě platných předpisů. Zároveň podotkl, že Jozef Kirschbaum má v tomto případě, podle platných švýcarských zákonů, právo odvolat se k federálnímu soudu s tvrzením, že je pouze politický uprchlík. Od tohoto momentu, jak dále zdůraznil, by však jakékoliv zasahování švýcarské vlády do celé záležitosti bylo vyloučeno a sám zdůraznil neschůdnost této varianty. Za jedině možný postup označil vyžádání Jozefa Kirschbauma jako „zločince“ podle platných předpisů trestního zákona, k čemuž mělo stačit řádné dožádání jakéhokoliv československého trestního soudu. Štktpt. Alexander Doman v průběhu obsáhlé diskuse takticky zdůvodňoval nutnost vydání Jozefa Kirschbauma, nejprve jako svědka pro nadcházející trestní pokračování proti členům bývalé slovenské vlády, a poté i jako žalovaného. V této souvislosti se odvolával na ochotný postup a porozumění Spojenců v záležitostech týkajících se stíhání a vydávání válečných zločinců. Vedoucí politické sekce, spolu s přízvaným druhým referentem Politického departementu, na Domanovy vývody důsledně používali právníckou argumentaci a odvolávali se na praxi a závaznost příslušných platných právních předpisů.

Ministerstvo vnitra i přes uvedené okolnosti doporučovalo zavedení řádného extradičního řízení. V případě jeho neúspěchu požadovalo zapsání Jozefa Kirschbauma na „listinu válečných zločinců“ s tím, že bude v příhodné době učiněn pokus o jeho vydání do Československa. V Bratislavě bylo mezitím připravováno trestní řízení proti Jozefu Kirschbaumovi. Žalobce u Národního soudu Šujan požádal 4. června 1947 ministerstvo zahraničních věcí o urychlené zaslání jeho osobního spisu. V odpovědi pražského ministerstva z 27. června 1947 se konstatovalo, že sice po skončení druhé světové války obdrželo osobní spisy některých zaměstnanců bývalého ministerstva zahraničních věcí Slovenské republiky, které dalo k dispozici Slovenské národní radě v Bratislavě. Mezi nimi se však dokumentace týkající se Jozefa Kirschbauma nenacházela.¹³

¹¹SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-159-46.

¹²Tamtéž.

¹³Tamtéž.

Jozef Kirschbaum společně s Arvédem Ladislavom Grébertem, byli jednak pod „dohledem“ pracovníků československého vyslanectví v Bernu, ale i spolupracovníků 2. oddělení hlavního štábu československé armády, kteří sledovali jejich činnost a aktivity. V hlášeních zasílaných do Prahy se uváděla jejich nedobrá finanční situace a dále se konstatovalo, že jako političtí exulanti nemohou nastoupit do řádného zaměstnání.¹⁴ Jozef Kirschbaum se v polovině prosince 1946, údajně z finančních důvodů přestěhoval ze svého bytu v Ženevě do Satigni v ženevském kantonu, kde bydlel u svého přítele. Perspektivně se ale připravoval na odjezd ze Švýcarska. Před svými známými měl „údajně“ prohlásit, že jeho argentinský přítel, který je majitelem textilní továrny, jej zaměstná ve svém podniku. Neustále přitom nosil v knoflíkové dírcce odznak Slovenské republiky a v důvěrných rozhovorech dával najevo, že proces s Jozefem Tisem před Národním soudem v Bratislavě považuje za velmi kritický pro budoucnost ČSR. Domníval se, že pouze velkorysá amnestie všech Slováků, podporujících bývalý luďácký režim, byla schopna vytvořit solidní základnu pro nové vzájemné soužití Čechů a Slováků v jednom společném státě. V současné době (rozuměj počátek roku 1947 – pozn. V.V.) je prý již na to příliš pozdě. Všichni američtí Slováci, bez rozdílu, zda jsou či nejsou členy Slovenské ligy v USA, jsou přesvědčeni, že je zapotřebí všemi možnými způsoby bojovat za obnovení slovenské samostatnosti. Do zahájení procesu s Jozefem Tisem a spol., jak dále uváděl, očekávali jakési „přátelské gesto“ z Prahy a Bratislavy a byli by akceptovali federativní řešení. Uvedená šance však padla a pouze Karol Sidor je schopen se ještě smířit a žije v očekávání jakýchsi vstřícných kroků z československé strany.

Jozef Kirschbaum dále zdůrazňoval, že o mínění amerických Slováků rozhoduje především mladá slovenská katolická inteligence v cizině, která byla zcela vyloučena z jakékoliv spolupráce při řešení domácích problémů. Domníval se, že její počet se pohybuje kolem šesti tisíc. Mnozí z nich jsou vysokoškolsky vzdělaní a mohou být novému Československu velice nepřijemnými osobami. Jozef Kirschbaum za jednu z největších chyb prezidenta Edvarda Beneše měl označit jeho obklopení pouze slovenskými evangelíky, kteří jsou živlem katolíkům historicky nepřijatelným. V rozhovorech si dále stěžoval, že bývalý chargé d' affaires Slovenské republiky u neofašistické vlády v Římě Július Mičko byl okamžitě přijat do služeb poválečného Československa, kdežto on, který byl pronásledován a odstraněn v roce 1941 Ribbentropovou nótou a vyslán prezidentem Jozefem Tisem na diplomatický post do Švýcarska, je dnes odstaven na vedlejší koleji.¹⁵

Švýcarské úřady po Tisově popravě zostrily nad Jozefem Kirschbaumem dozor. I přes toto omezení však udržoval aktivní kontakty s různými činiteli, s nimiž se znal z dob své politické a diplomatické činnosti.¹⁶ V hlášeních československých diplomatů v Bernu, zasílaných do Prahy, nebyl ale považován za vážné nebezpečí.¹⁷ Mezitím však byl na Slovensku připravován proti němu soudní proces. Žaloba na Jozefa Kirschbauma byla podána Národnému soudu v Bratislavě 22. září 1947 a o dva týdny později zaslána žalobcem Šujanem předsedovi Sboru pověřenců Gustávu Husákovi. Žalobce zároveň navrhl, aby jako svědci v připravovaném procesu byli vyslechnuti Karol Murgaš, Viliam Kovár a Stanislav Galvánec (umístění ve věz-

¹⁴Jozef Kirschbaum údajně bydlel v přepychovém bytě v Ženevě na rue Montchoisy 78. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, Kirschbaum, ÚPV-T, kr. 327.)

¹⁵Vojenský ústřední archiv Praha (dále VÚA Praha), Vojenská kancelář prezidenta republiky 1947 (dále VKPR), čj. 67.

¹⁶V rámci cesty do Bernu, kde si vybavoval osobní doklady u federální cizinecké policie, navštívil apoštolského nuncia Mgr. Philippe Bernardiniho. Dobře se znal i se současným apoštolským nunciem Mgr. Ritterem v Praze, který při návštěvě Švýcarska v roce 1943 byl hostem jeho rodiny. Tehdy mu předal elaborát pojednávající o poválečných eventualitách týkajících se Slovenska, v nichž se kalkulovalo s válečnou porážkou Německa. Spolu s ostatními byl ale zklamán programovými postuláty londýnské vlády z konce roku 1943, které akcentovaly „československý národ“ a byly namířeny proti federalizaci. (Tamtéž.)

¹⁷SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od r. 1946, čj. 316-159-46.

nici Krajského soudu v Bratislavě), dále Alexander Mach (vězněn v Leopoldově) a Jozef Korosin a Vojtech Bratinka z Bratislavy.¹⁸

Další zájmovou osobou byl bývalý tiskový přidělenec vyslanectví Slovenské republiky v Bernu Arvéd Ladislav Grébert. Podle informací československých diplomatů nejprve kalkuloval s tím, že mu bude povolen návrat na Slovensko a v této souvislosti zasilal dopisy na vyslanectví, v nichž zdůrazňoval svoji loyálnost. Československé vyslanectví v Bernu proto doporučilo 28. listopadu 1946 ministerstvu zahraničních věcí udělení krátkodobého neprodloužitelného pasu k návratu do ČSR. „Uvedli jsme, že ať je jeho minulost jakákoliv, bude v zájmu věci, aby nebyl v cizině, kde se dříve, anebo později, musí dostat do vleku Ďurčanského, Kirschbauma et cons.“¹⁹ Ministerstvo zahraničních věcí na uvedený požadavek nikterak nereagovalo.²⁰ Arvéd Grébert se přitom na jaře 1947 potýkal s vážnými finančními problémy. Z hlášení československých diplomatů v Bernu vyplývalo, že cestoval po Švýcarsku a od svých známých se snažil vypůjčit větší finanční obnosy s tím, že je vrátí do dvou let.²¹

V centru pozornosti československých orgánů byl rovněž bývalý tajemník Matice slovenské v Martině Stanislav Mečiar, který od 3. října 1946 figuroval na listině „A“ válečných zločinců v Londýně č. 44, str. 58, b. č. 345 pro „comlicity in deportation“.²² Českoslovenští diplomaté v Římě již na konci roku 1946 upozorňovali italské úřady na nutnost Mečiarova preventivního zadržení, dokud bylo římské policii známo místo jeho pobytu. Bylo pochopitelné, že vedoucí představitelé luďáckého exilu měli své informační zdroje a jakmile se dozvěděli o aktivitách československých orgánů, tak okamžitě měnili pobytová místa. Rovněž Stanislav Mečiar v prosinci 1946 změnil místo pobytu. Vyslanec v Římě Ján Paulíny-Tóth celou záležitost projednával s představiteli římské kvestury, ale bez naděje na kladný výsledek. V depeši do Prahy z 24. ledna 1947 zdůraznil, že „Dr. Bottino omlouval se tím, že kvestura bez pokynů ministerstva vnitra nemohla Mečiara zatknout a neměla možnost ustavičně ho sledovati vzhledem k nedostatečnému počtu agentů. Sděлил však, že obdržel od kvestora pokyn, aby rozeslal všem italským policejním úřadům oběžník, jehož text mi dal potom jeho zástupce při osobní návštěvě k dispozici. Z oběžníku, jehož opis je přiložen, je patrné, že ministerstvo vnitra dalo konečně kvestuře pokyn k zatčení Mečiara. Dodatkem k tomuto oběžníku budou policejním úřadům rozeslány kopie fotografie Mečiarovy a popis jeho osoby, který jsem kvestuře odevzdal, ježto prý ho dosud neobdržela, ač vyslanectví sdělilo popis ministerstvu zahraničních věcí již notou z 13. prosince m.r. Na mé dotazy sdělil zástupce Dra Bottino, že Mečiar se pravděpodobně zdržuje v Neapoli ... Při odchodu ujišťoval mne zástupce kvestury, že bude pokračováno v pátrání s všemožnou snahou, aby oba sledovaní (druhým byl Ferdinand Ďurčanský – pozn. V. V.) byli zatčeni.“²³ Stanislav Mečiar přitom v létě 1947 požádal americké

¹⁸K dispozici byly dále svědecké výpovědi Jozefa Bašányiho, Jána Adámyho a Bohuslava Galvánka a dokumentace týkající se obviněného. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-159-46.)

¹⁹Tamtéž.

²⁰Chargé d' affaires v hlášení z dubna 1947 uvedl, že v současném období jsou náznaky, že Arvéd Grébert přešel do tábora politických exulantů působících ve Švýcarsku a dalších zemích. Zároveň konstatoval, že k získávání informací o činnosti exilových představitelů jsou potřebné finanční prostředky. Vyslanectví není dotováno pro uvedené účely, tak jako tomu bylo ještě v nedávné době. (Tamtéž.)

²¹V této souvislosti, ale bez valného výsledku, jednal s předsedou katolické pomocné akce v Luzernu Civellim i se známými ve Feibourgu.

²²SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-2.

Společně s ním byly na tutéž listinu zapsány další osoby. Jozef Ciger-Hronský pod pořadovým číslem 85 pro „pil-lage“, Ján Kaššovič, pořadové číslo 258 pro „systematic terrorism“ a „deportation of civilians“ a Henrik Bartek, pořadové číslo 23 pro tytéž důvody jako Ján Kaššovič. (Tamtéž.) Ministerstvo zahraničních věcí v Praze 4. prosince 1946 vyzvalo vyslanectví ČSR v Římě, aby požádalo místní úřady o vypátrání, zatčení a vydání uvedených osob československým úřadům.

²³SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-2.

velvyslanectví v Římě o povolení k vycestování do USA. K žádosti přitom připojil osvědčení o národní a státní spolehlivosti vydané ONV v Prievidzi, přičemž poslední trvalé bydliště před odchodem do exilu měl v Martině. Velvyslanectví USA v Praze o celé záležitosti informovalo MZV a dotazovalo se na činnost Stanislava Mečiara v letech druhé světové války. Odpověď z Černínského paláce konstatovala, že jmenovaný činitel je zapsán na londýnské listině válečných zločinců a že ČSR požaduje jeho vydání. V souvislosti s uvedeným případem vystala otázka, kdo uvedené potvrzení obstaral a jakým způsobem se vůbec dostalo k adresátovi do Říma.

Na základě nařízení Okresního lidového soudu v Ružomberku z 18. října 1947 byl na jmenovaného vydán zatykač.²⁴ Pražské ministerstvo spravedlnosti mělo k předloženému zatykači řadu výhrad, které vyjádřilo v dopise pověřenectvu spravedlnosti v Bratislavě z 11. listopadu 1947. Dokument údajně nezahrnoval udávání účastníků slovenského povstání Němcům v Turč. Sv. Martině a dále účast na deportacích na Slovensku v letech 1940 – 1945, pro něž byl jmenovaný zapsán na listinu válečných zločinců. Ministerstvo spravedlnosti požadovalo, „... aby bylo učiněno opatření k přezkoumání těchto trestných činů Dr. Mečiara a aby mu byly zaslány nové extradiční pomůcky zahrnující všechny trestné činy, nebo sděleno, proč již není pro činy ad 1./2/ (rozuměj výše uvedené činy – pozn. V. V.) stíhán.“²⁵ Mezitím státní bezpečnost 10. prosince 1947 provedla výslech s Alexandrem Machem v kanceláři trestnice v Leopoldově týkající se Mečiarovy činnosti za Slovenské republiky jako funkcionáře Hlinkovy gardy. Bývalý ministr vnitra kategoricky popřel, že jmenovaný byl uduvač a zdůraznil, že jeho orientace byla sice protikomunistická, ale ne protislovenská.²⁶ Den předtím stanice Národní bezpečnosti v Martině oznámila VII. odboru pověřenectva vnitra, že trestní oznámení na Stanislava Mečiara bylo od okresního lidového soudu v Martině zasláno 28. dubna 1947 i s důkazovým materiálem okresnímu lidovému soudu v Ružomberku. V hlášení stanice Národní bezpečnosti se dále konstatovalo, že i přes vynakládané úsilí se nepodařilo zjistit žádného svědka, který by před soudem dokázal, že jmenovaný udával německé okupační armádě Slováky účastnivé se národního povstání. VII. odbor pověřenectva vnitra až teprve 10. února 1948 uložil odboru státní bezpečnosti v Martině, aby celou záležitost důkladně prošetřil a výsledek nahlásil ústředně Stb v Praze.²⁷

Italské ministerstvo zahraničí na konci prosince 1947 informovalo československé vyslanectví v Římě, že Stanislav Mečiar na adrese Via Bravetta 38 již nebydlí a jeho současný pobyt není znám. Českoslovenští diplomaté přitom nikdy nesdělili italským úřadům místo Mečiarova pobytu, protože jej neznali. Z uvedeného faktu vyvozovali, že římská kvestura musela místo pobytu znát již předtím, aniž by zakročila. Českoslovenští diplomaté při bližším pátrání zjistili, že na uvedené adrese se nachází zelinářský obchod. Prodavačka zeleniny prozradila, že do nedávné doby ji dvakrát až třikrát týdně navštěvovala jistá osoba, která si na-

²⁴Stanislavovi Mečiarovi bylo kladeno za vinu, že v průběhu existence slovenského státu napsal několik článků s proněmeckou orientací, včetně znehodnocování povstání, byl účastníkem kurzu kulturních referentů Hlinkovy gardy v Trenčianských Teplicích ve dnech 7. – 9. listopadu 1941, kde přednášel ve smyslu fašistických idejí. Jako významný činitel kulturního života tak měl napomáhat budování a udržování fašistického režimu včetně veřejné propagace kolaborantů. Obecnímu notářskému úřadu v Turčianskom Sv. Martine měl údajně 20. listopadu 1944 označit seznam zaměstnanců, kteří se nevrátili, respektive vrátili opožděně do zaměstnání, což bylo důvodem pro jejich propuštění. Na tomto základě způsobil jiným protiprávní újmu pro jejich protifašistické přesvědčení. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, inv. č. Mečiar, k.č. 586, kr. 120.)

²⁵Tamtéž.

Krajský soud v Ružomberku na základě návrhu Státního zastupitelství v Ružomberku z 30. ledna 1948 vydal 27. března 1948 zatykač na Stanislava Mečiara. Soudní proces se konal až po nastolení komunistického monopolu moci. Lidový soud v Ružomberku odsoudil jmenovaného 6. listopadu 1948 ke 30 rokům vězení jako trest hlavní a k 15 rokům ztráty občanských práv jako trest vedlejší. (Tamtéž.)

²⁶AMV Praha, Fond H – 498.

²⁷Tamtéž.

koupila zeleninu a zároveň vyzvedla poštu, kterou si na adresu obchodu nechala posílat. Bydlela prý hned za rohem na Via Gonzaga 21. Zjistilo se, že na uvedené adrese bydlel jednak italský generál Virginio Villanis a dále až do svého odjezdu do Argentiny Mečiarův dobrý přítel a bývalý ředitel Slovenského národního divadla Ferdinand Hofman s manželkou a devítiletou dcerou. Ten Mečiarovi vždy vyzvedl v zelinářství poštu a při jeho návštěvách mu ji vždy předal. Stanislav Mečiar po jeho odjezdu do zámoří v polovině listopadu 1947 přestal do uvedeného bytu docházet i přestože tam nadále bydlela Hofmanova manželka a dcera. Pozornost byla rovněž věnována i pátrání po bývalém veliteli Hlinkovy mládeže a Slovenské pracovní služby Aloizu Mackovi. VII. odbor pověřenectva vnitra v Bratislavě požádal 10. února 1947 npor. Jána Hrubiznu z československého pátracího týmu pro válečné zločince na území okupovaného Rakouska, aby urychleně nahlásil, v jakém stadiu je záležitost vyžádání jmenovaného a zda bylo požádáno o jeho zápis do londýnského seznamu válečných zločinců. Zjistilo se, že bývalý funkcionář Hlinkovy mládeže se pohybuje na území Rakouska, přičemž neustále mění místa pobytu a jméno. Na konci roku 1945 údajně hodlal opustit rakouské území a odejít do Bavorska. Podle zpráv americké CIC se nacházel od 26. července 1945 v obci Fusch v okrese Zell am See. Začátkem října 1946, podle výpovědi manželky Emílie Mackové, údajně odešel do oblasti Horního Rakouska hledat vhodné zaměstnání. Od té doby prý ale o něm nejsou žádné zprávy. Šetření prokázalo, že v policejní odhlášce ve Fuchsu sice uvedl odchod do Aurolsmünsteru, ale orgány CIC zjistily, že v okrese Ried se nenachází.²⁸ Podle nepotvrzených zpráv měl odejít do Itálie.

Československé orgány rovněž věnovaly mimořádnou pozornost vypátrání místa pobytu bývalého pplk. gšt. armády Slovenské republiky Jozefa Parčana, který v exilu zastával funkci vojenského poradce Ferdinanda Ďurčanského. Ten se v druhé polovině roku 1946 a na jaře 1947 pokoušel o intenzivní navazování kontaktů s vyššími důstojníky československé armády, které znal z minulosti. Armádním zpravodajským orgánům se přitom podařilo zachytit několik dopisů. Například první z nich, datovaný 19. října 1946 ve Švédsku v USA, byl adresován plk. gšt. Jánů Stanekovi. Jmenovaný měl vyřídít pozdravy gen. Noskovi, plk. Trnkovi, plk. Murgašovi, plk. Kovačičovi a mjr. Vaškovi. Jozef Parčan se dále ptal, co je s „Čukom“ (jednalo se o mjr. gšt. Markančuka, který v dané době byl mimo činnou službu a bydlel v Košicích) a dále co je s „Vopičkou“ (jednalo se o mjr. gšt. Gregušku zařazeného na velitelství 4. vojenské oblasti v Bratislavě).²⁹ Další dopis byl odeslán z Kuffsteinu v Rakousku 11. března 1947 osobě, která byla pouze známa VII. odboru pověřenectva vnitra.³⁰ Zpravodajské orgány zjistily, že všichni výše uvedení důstojníci obdrželi dopisy od Jozefa Parčana z Vídně, ale doposud ani jeden o této skutečnosti neinformoval příslušné orgány.³¹

Jmenovaný funkcionář SAVu na jaře 1947, pod krycím jménem Ing. Johann Mora, zaslal rovněž dopisy Svazu brannosti s požadavkem dodání vydaných publikací včetně organizace a stanov spolku. Prezentoval se přitom jako bývalý příslušník Národní střelecké gardy, kterého

²⁸SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-23-7

Ve Fuchsu se nacházel Mackův bratr Štefan (ročník narození 1911 – pozn. V. V.), který za slovenského státu zastával funkci vůdce včlat Hlinkovy mládeže.

²⁹AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-149-7.

³⁰Uvedená osoba (jednalo se zřejmě o utajeného informátora VII. odboru – pozn. V. V.) měla vzkázat štktpt. Alexandru Stanekovi z Nového Města nad Váhom, aby ji urychleně navštívil v civilu a zároveň přinesl balík od švagrové Jozefa Parčana Márie Borossové z Riečky v okrese Tornala. Adresát dopisu měl zároveň vyřídít vzkaz plk. gšt. Jánů Stanekovi, aby nezapomenul, že je Slovák s důrazným varováním, aby se o nic, co jej „nezajímá“, nestaral. V dopise byly opětovně vzkazy i dalším důstojníkům československé armády. (Tamtéž.) Poslední zachycený dopis z Kuffsteinu z 13. března 1947, adresovaný mjr. Emilovi Krokocovi z oblastního velitelství Národní bezpečnosti v Košicích, obsahoval další vzkazy důstojníkům československé armády a Národní bezpečnosti. Mezi jiným se ptal rovněž na kpt. Fickuliaka (byl již v záloze), který byl později jedním z členů protistátní domácí odbočky Slovenského akčního výboru v Bratislavě. .

³¹Tamtéž.

zajímá rozkvět brannosti „ve vlasti“. Záměrem těchto aktivit bylo získání programových dokumentů Svazu brannosti za účelem jejich zpravodajského vytěžení pro Ďurčanského exilovou centrálu. Dopis podobného obsahu dále zaslal redakci Obrany ľudu v Bratislavě s požadavkem zaslání doposud vydaných čísel a zasilání nových s tím, že předplatné uhradí. Zpravodajské oddělení hlavního štábu při prošetřování celé záležitosti zjistilo, že v dopisech uváděná osoba Johann Mora se v rakouském Kuffsteinu vůbec nevyskytuje a nebyla tam ani nikdy policejně hlášena.³²

Kontakty z ĀSR s Jozefom Parčanem i přes vynakládané úsilí bezpečnostních a zpravodajských orgánů se nepodařilo zjistit,³³ ale z konkrétního obsahu zadržovaných dopisů, které obsahovaly věcné skutečnosti, vyplývalo, že spojení existuje.

Pozice exilových představitelů v Itálii, Švýcarsku a na okupovaném rakouském a německém území, v důsledku vynakládaných aktivit československých orgánů, byly ohroženy. V tomto období zároveň došlo k zásadním změnám v kompetencích spojenecké komise v Itálii (Allied Commision – pozn. V. V.), která již neměla pravomoc zasahovat do otázek extradice válečných provinilců. Její pravomoci měly přejít na velvyslanectví čtyř spojeneckých velmocí ve smyslu mírové smlouvy. Československý vyslanec v Římě Ján Paulíny-Tóth apeloval 24. ledna 1947 na MZV v Praze, aby oficiálně požádalo Foreign Office a State Departement, aby vydaly jasné pokyny svým diplomatickým misím v Itálii.³⁴ Navíc vynakládané úsilí ĀSR o vydání „zájmových osob“, spjatých se slovenským státem a jeho režimem, ovlivňoval postup amerických okupačních úřadů v Německu. Na základě rozhodnutí amerických orgánů byla 30. června 1947 zastavena činnost československých misí.

Ministerstvo zahraničních věcí v Praze obdrželo 4. srpna 1947 oficiální notu velvyslanectví USA, v níž se zdůrazňovalo, že „... generál Lucius D. Clay oznámil dne 30. července 1947 ve Spojenecké kontrolní radě v Berlíně, že úřady Spojených států v Německu nebudou zabývatí se žádostmi o vydání válečných zločinců z okupačního pásma Spojených států v Německu, jež budou podány po 1. listopadu 1947, leč za mimořádných okolností. Ty (totiž mimořádné okolnosti) mají zahrnovatí zejména vážné trestné činy a případy osob, jež přibudou do okupačního pásma Spojených států po 31. říjnu 1947. Důkazy podporující formální extradiční žádosti, jež budou podány po 1. listopadu, musí být bezpodmínečně podány do 31. prosince 1947.“³⁵ Bylo zřejmé, že obdobný postup dříve či později zaujmou i britské a francouzské okupační úřady v Německu.

O celé záležitosti byla rovněž informována československá vojenská mise v Berlíně, která jménem vlády ĀSR upozornila americké okupační orgány, že trestání válečných zločinců není soukromou záležitostí vojenských velitelů okupačních pásem. Argumentovala tím, že uvedené rozhodnutí je v rozporu s obsahem příslušných spojeneckých úmluv. Americká strana zdůraznila, že akce je v souladu se všeobecným úsilím, aby byl co nejdříve ukončen celý program týkající se válečných zločinců a že po 1. listopadu 1947 nebudou již podávány žádné žaloby u soudů v Norimberku a Dachau. Navíc vojenská správa v okupačním pásmu přecházela

Pouze mjr. Greguška na dotaz vojenského zpravodajce označeného šifrou „N“ sdělil, že neobdržel dopis, ale pouze pohlednici. (Tamtéž.)

³²Tamtéž.

³³Rudolf Komandera při výslechu na VII. odboru pověřenectva vnitra v Bratislavě 2. září 1947 v odpovědi na otázku „co víte o stycích Dr. Parčana s osobami české nebo slov. národnosti pobytem v ĀSR a jak jsou tyto styky udržovány“ odpověděl, že „o činnosti jeho skupiny v ĀSR a o kurýrních službách nevím nic a vůbec celý SRO (rozuměj Slovenský revoluční odboj – pozn. V. V.) nemá vědomosti o činnosti Dr. Parčana na Slovensku a v zahraničí. Z toho vyplývá, že neznám ani způsob spojení s ĀSR.“ (AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-149-7).

³⁴SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-2.

³⁵SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-179-2.

Americké velvyslanectví, v přípise zasláném ministerstvu zahraničních věcí 11. září 1947, zdůraznilo, že sdělení obsažené v notě ze 4. srpna 1947, týkající se válečných zločinců, je zapotřebí vykládatí ve smyslu, že do téže skupiny jsou zahrnuti i domácí zrádci. (Tamtéž.)

v tomto období na správu civilní. Příslušné extradiční žádosti se měly zasílat na WAR CRIMES GROUP v Mnichově. Rovněž britská okupační správa oznámila, že váleční zločinci držení ve vazbě v jejích pásnu, o jejichž vydání se zajímají spojenecké vlády, budou do 1. října 1947 propuštěni, pokud nebudou do tohoto data převzati.³⁶

Ministerstvo spravedlnosti, vzhledem k výše uvedeným časovým lhůtám, požádalo 7. října 1947 ministerstvo vnitra, aby urychleně zjistilo místa pobytů „zájmových osob“ v americkém okupačním pásnu v Německu a urgentně o nich informovalo příslušná státní zastupitelství. Tentýž den rovněž apelovalo na státní zastupitelství, aby v trestních věcech proti válečným zločincům a domácím zrádcům, kteří byli stíháni anebo odsouzeni v ČSR, a zdržovali se v současném období v americkém okupačním pásnu v Německu, vypracovala návrhy dalšího postupu a o každém z nich zpětně informovala rezortní orgány. Krajské soudy měly přitom nejpozději do 21. října 1947 předložit ministerstvu spravedlnosti prostřednictvím spěšných dopisů extradiční pomůcky sepsané trojmo v českém jazyce a opatřené příslušnou soudní pečeti.³⁷

Ferdinand Ďurčanský se do podzimu 1947 zdržoval v Itálii. V průběhu září až do poloviny října 1947 pravidelně navštěvoval knihovnu papežského orientálního ústavu, který byl součástí papežské gregoriánské univerzity, kde se zapisoval do návštěvní knihy pod svým vlastním jménem.³⁸ Po vynesení rozsudku Národního soudu v Bratislavě nad Karolem Sidorem³⁹ se uskutečnila naléhavá schůzka užšího šestičlenného výboru SAVu v bytě Ignáce Zelenky, na níž byl přijat závěr o zahájení urychlených příprav k odjezdu členů SAV do zámoří. Dále bylo rozhodnuto požádat vatikánské úřady o poskytnutí pomoci Sidorově skupině při předpokládaném odjezdu do Argentiny nebo Brazílie.⁴⁰

Karol Sidor i Ferdinand Ďurčanský měli v tomto období vážné obavy z případných atentátů na své osoby, zorganizovaných československými zpravodajskými službami. Prostředníkem mezi nimi a osobami, které je hodlali navštívit, se stal slovenský kněz Zelinka, který zastával funkci archiváře ve Vatikánu.⁴¹

³⁶Příslušné seznamy válečných zločinců měly být zaslány na WAR CRIMES GROUP C/O HG BAOR. Ministerstvo zahraničních věcí tuto informaci obdrželo prostřednictvím telegrafické depeše československého konzulátu v Hamburku. O celé záležitosti ihned informovalo 30. října 1947 úřad předsednictva vlády. Ten okamžitě vyzooměl ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, MNO, pražský sekretariát československého delegáta v komisi Spojených národů pro válečné zločiny, dále pověření vnitra a spravedlnosti v Bratislavě, velvyslanectví ČSR v Londýně a československou vojenskou misi v Berlíně.

³⁷Při vyžádání k odpykání trestu (případně jeho zbytku) šlo především o zatýkácí rozkaz a odsuzující rozsudek s doložkou o pravoplatnosti a vykonatelnosti, dále doložku, že rozsudek byl vynesěn v přítomnosti obžalovaného a doložku o výši zbytku dosud nevykonaného trestu. Při vyžádání ke stíhání se vedle zatýkácího rozkazu, podepsaného vlastnoručně příslušným soudcem, vyžadovaly rovněž opisy protokolů svědků, nebo jiný písemný důkazový materiál. Uvedený postup měl být akceptován při vyžadování válečných zločinců a dalších osob nejen z amerického, ale i ostatních okupačních pásem v Německu a Rakousku. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-179-2.)

³⁸Českoslovenští zpravodajci zjistili, že Ferdinand Ďurčanský na jaře 1946 několikrát navštívil Vatikán a do návštěvní knihy se podepsal celým jménem. Otázka jeho vstupu do Vatikánu byla projednávána s příslušnými úředníky, kteří z celé záležitosti vyklíčkovali tvrzením, že se jedná o shodné jméno slovenského katolického studenta. (AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-565-13.)

³⁹Národní soud v Bratislavě v nepřítomnosti obžalovaného vynesl 18. října 1947 rozsudek. Karol Sidor byl odsouzen k dvaceti letům trestnice. (SÚA Praha, Československá vládní komise pro stíhání válečných zločinců, čj. 281.)

⁴⁰Sidorova skupina v Římě, jejímž mluvčím byl Koloman Murgaš, rozeslala 12. října 1947 všem členům SAV oběžník s naléhavou výzvou, aby se hlásili k vycestování do Argentiny. V oběžníku se zdůrazňovalo, že delegát Slovenské ligy v USA při IRO Jozef Kirschbaum přijede v dohledné době do Říma, kde s římskou odbočkou projedná otázky týkající se nalodění slovenských exulantů v Janově. IRO nabídla Slovenské lize v USA, že bude hradit polovinu dopravních nákladů spojených s vycestováním do Argentiny. (AMV Praha, Různé bezpečnostní spisy ze Slovenska, čj. S/2-72-57). Ministerstvo vnitra v Praze předpokládalo, že Karol Sidor odcestuje nejprve do Argentiny, odkud se pak bude snažit dostat do USA. Jeho současná činnost byla hodnocena víceméně pasivně, s tím, že uplatňuje vyčkávací taktiku založenou na předpokládáném očekávání příznivější mezinárodní situace. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, inv. č. Kirschbaum, kr. 327.)

⁴¹AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-565-13.

Jozef Kirschbaum ve funkci slovenského delegáta v IRO přijel v listopadu 1947 do Říma, kde se spolupodílel na organizování transportů až do vánočních svátků. S italskou sekcí IRO projednal přepravu exulantů z rakouského a německého teritoria (rozuměj okupační pásma USA, Velké Británie a Francie – pozn. V. V.) a Itálie do Jižní Ameriky. Současně dohodl, že polovinu výdajů za přepravbu bude hradit IRO a druhou zaplatí američtí Slovinci. Slovinci exulanti potom postupně odjížděli do zámoří s transporty italských dělníků z janovského přístavu.⁴²

V tomto období zároveň kulminovaly spory mezi slovenskými exilovými skupinami spjatými se Slovenskou republikou v letech 1939 – 1945 a jejím režimem. Týkaly se zejména hodnocení dalšího vývoje mezinárodně politických podmínek a z nich odvozených metod a forem činnosti. Ďurčanského skupina ve svých koncepcích proklamovala kontinuitu Slovenské republiky a byla ochotna akceptovat důsledky prohrané války, pokud by její existenci potvrdila mírová konference. Zároveň kalkulovala s novou světovou válkou, která měla vytvořit na evropském kontinentě „vhodnou situaci“ pro rozbití Československa. Naproti tomu Sidorovi přívrženci si uvědomovali poválečnou realitu, skutečnost, že velmoci protihitlerovské aliance přestali uznávat Slovenskou republiku od roku 1941. Pod tímto zorným úhlem, v dlouhodobém časovém horizontu, promýšleli svůj další taktický postup.

Přídavkova Slovenská národní rada v Londýně se v tomto období dostala do hluboké izolace a natolik se zkompromitovala rodinnými obchodními machinacemi, že ztratila i podporu britských pravicových kruhů. Navíc Petra Přídavka opustil i jeho dlouholetý tajemník Karel Vychodil. Britské úřady jej zároveň v závěru roku 1947 vyzvaly k předložení dvou fotografií a v únoru 1948 mu dokonce doručily cestovní příkaz, což v podstatě znamenalo „taktičtí“ doporučení k opuštění území Velké Británie. Jako opozice proti němu se zkonstituovala skupina „Slovenská národní liga“, která měla asi 30 členů.⁴³

Pozadí sporů mezi hlavními exilovými skupinami objasnil Konštantín Čulen v článku nazvaném „Upřímné slovo do vlastních řad,“ zveřejněném v periodiku *Jednota* ze dne 20. srpna 1947. V této souvislosti ostře kritizoval výroky představitelů Slovenského akčního výboru v zahraničí, jmenovitě Rudolfa Dilonga, že „... Sidor není a nikdy nebyl za Slovenskou republiku. To vyhlásili oni, ne Sidor. A od té doby, co to vyhlásili, je tu válka a spor. Ďurčanský a celý jeho SAV brání ideu Slovenské republiky, div se světu – před Sidorem.“⁴⁴ Konštantín Čulen zdůraznil, že nehodlal do celé záležitosti zasahovat vzhledem k tomu, že celý spor byl nízký, průhledně nečestný a slovenské věci škodlivý, že „... člověk jen s největším odporem se díval na to bahno, které zde SAV rozdělal a do něhož tlačil hlavu slovenské emigrace. Jde to tak daleko, že Ďurčanského lidé neváhají, nevím, či s jeho souhlasem,

⁴²AMV Praha, Kabinet materiálů StB – dokumentace případů pro školní účely MV, čj. 323-13-4.

Na Kirschbaumův záměr, podle zpráv československých bezpečnostních orgánů, došlo také k přestěhování rozhlasové vysílačky z Itálie do Španělska. Útočiště zde nalezl František Chajma, Eduard Moščovič, Jozef Kolmajer, ale také již zmiňovaný vojenský poradce Ferdinanda Ďurčanského Jozef Parčan a mnozí další exulanti. (Tamtéž.)

⁴³Funkci předsedy opoziční skupiny zastával Jozef Rudinský, tajemníka Vojtěch J. Krahulec a dalšími členy výboru byl Henryk Greif a Štefan Fogltan. Ferdinand Ďurčanský skupině sice nabídl spolupráci, ale byl odmítnut s tím, že je zapsán na londýnské listině válečných zločinců, což by vedlo ke kompromitaci „Slovenské národní ligy“ u Angličanů. Ve snahách o smíření neuspěl ani Štefan Polakovič, který se v Londýně zastavil v rámci své cesty do USA. (SÚA Praha, ÚV KSČ, 100/36, sv. 389-0.) Stranou od uvedené skupiny stál Vladimír Dérer. Vladimír Ležák-Borin se jej marně snažil získat k tomu, aby se stal zakladatelem a předsedou „Slovenské dělnické unie“ jako protiváhy Borinovy „České dělnické unie“ ve Velké Británii.

⁴⁴Jednota, 20. 8. 1947, s. 1.

Konštantín Čulen měl značné výhrady vůči některým vedoucím činitelům Ďurčanského exilové centrály, které dával delší dobu veřejně najevo. Například v dopise, zveřejněném ve Slovenské obraně v USA 10. prosince 1946, vytkl SAVu, že si postavil do čela osoby, které katolická veřejnost nemůže akceptovat. Měl na mysli především Rudolfa Dilonga a Štefana Polakoviče. (SÚA Praha, ÚV KSČ, Kirschbaum, ÚPV-T, kr. 327.)

či bez něho, pošpinit každého, o kom si myslí, že má kritické stanovisko k dílu jejich mistra, tj. k SAVu.⁴⁵

Ďurčanského emigrantská centrála se pokoušela všemožně zdiskreditovat postavení Karola Sidora v exilu a shromažďovala nejrůznější kompromitující dokumentaci. Ferdinand Ďurčanský v dopise Ottu Buchovi (tiskový tajemník náměstka předsedy vlády Jána Ursínyho – pozn. V. V.) zdůraznil, že Karol Sidor neustále „... tancuje a neví, zda se zapojí do práce za 3. Československo, anebo bude za Slovenskou republiku a pokud nyní ještě věc Slovenské republiky nestojí tak, aby se 100 % jistotou on na ní odvážil se usadit, proto musíme mít proti němu pro každý případ prověřený materiál. Tedy pokud se k něčemu podobnému můžete dostat, všelijaká podání jeho a jeho přátel o tom, že jsou anebo byli za Československo, či už v originálu, v opisech anebo nejlépe na fotokopiích, nám sežeňte a pošlete. Není vyloučeno, že tak jako nyní otravuje naše v USA a jak zrazoval za Slovenské republiky, že bude zrazovat i nadále, nuž a pro tuto eventualitu potřebujeme doklady, které jsou dostatečně hodnověrné, by jsme tuto jeho zlomyslnou hru co nejlépe odhalili i znemožnili, aby naši věci škodil a české akci za 3. Československo napomohl.“⁴⁶

* * *

Ferdinand Ďurčanský, společně s dalšími příslušníky slovenské kolonie v Římě, z bezpečnostních důvodů vycestoval do zámoří v závěru druhého poválečného roku. Devátého prosince 1947 vyplula z janovského přístavu argentinská loď s polskými, chorvatskými a maďarskými exulanty. Mezi cestujícími na její palubě se přitom nacházelo devět Slováků a jeden z nich se vykazoval pasem delegáta Mezinárodního červeného kříže a vízem argentinského generálního konzulátu v Římě na jméno Ján Bobor.⁴⁷ Jednalo se však o krycí jméno Ferdinanda Ďurčanského, pod nímž se skrýval do podzimu 1947 ve františkánské koleji Colegio Antoniano na Via Mezulana 124. Na téže adrese bydlel rovněž Rudolf Dilong až do svého odjezdu do Argentiny.⁴⁸

Do uvedené země postupně emigrovali i další exilové osobnosti, jako byl například Albert Grébert, bývalí poslanci Slovenského sněmu Alojz Macek a Štefan Hajdúček, dále spisovatelé Jozef Cíger Hronský a Ján Dafčík, literární vědec Stanislav Mečiar, literární kritik Ernest Zaťko, básníci Rudolf Dilong, Maruša Jusková, Koloman Kolómi Geraldini, Jozef Varinský, Dominik Valko, bývalý ideolog slovenského státu Štefan Polakovič, radiotechnik vysílačky „Barcelona“ Dezider Murgaš, právníci Ján Ďurčanský, Ladislav Jankovič, Bohdan Galvánek, bývalý rektor technické univerzity v Bratislavě Anton Bugan a stovky dalších exulantů.⁴⁹ V prosinci 1947 se chystal k odjezdu z Rakouska do Argentiny i bývalý osobní tajemník prezidenta bývalé Slovenské republiky Karol Murín, který se zdržoval v Mayerhofenu v Rakousku.⁵⁰ Ten se potom přestěhoval i s rodinou do Braunau, kde byl ubytován v jednom z místních hotelů až do 25. září 1948, poté vycestoval do Argentiny a odsud do Kanady.⁵¹

⁴⁵Tamtéž.

Zdůraznil přitom, že míra trpělivosti se naplnila tím, že Rudolf Dilong prostřednictvím článků ve Slováku v Americe hodlá z Karola Strmeňa udělat maďarona, ba i Maďara. „Slovenští odbojoví činitelé i mladí slovenští intelektuálové pracující doma, i pod dojmem tohoto útoku na Strmeňa, vyhlásili, že přerušují všechny styky se SAVem.“ (Tamtéž.)

⁴⁶Štátny oblastný archív Bratislava (dále ŠOA Bratislava), Štátny súd, HP 4/48.

⁴⁷AMV Praha, Ústředna Státní bezpečnosti po r. 1945, čj. 305-23-2-1.

⁴⁸Tamtéž.

⁴⁹JANČÁRIK, J. S.: Z dejín a súčasnosti Slovákov v Argentíne. In: Slovenský povojnový exil, s. 180-181.

⁵⁰AMV PRAHA, Různé bezpečnostní spisy ze Slovenska, čj. S/2-72-57.

⁵¹AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-149-6.

Ve Francii působila v poválečném období poměrně malá exilová skupina, která ale na přelomu let 1947/1948 byla posílena příjezdy slovenských exulantů z německého a rakouského území. Ti většinou získali zaměstnání v dolech a zemědělství a čekali na odjezd do zámoří anebo Španělska.⁵²

V závěru roku 1947 došlo rovněž k radikálním změnám mezi exilovou reprezentací ze zemí střední a jihovýchodní Evropy na italské půdě. Tyto změny souvisely především s evakuací amerických a britských vojenských sil z Itálie i polského Andersova armádního sboru do Velké Británie. Při této příležitosti byla postupně likvidována vedení různých exilových centrál v Itálii. Například polské zastoupení Intermare se z Říma přesunulo do Velké Británie, neboť většinu jeho členů tvořili příslušníci Andersovy armády. Rovněž předseda římského federativního klubu Mihe Krek opustil Itálii a usadil se v USA spolu s dalšími srbskými zástupci. Středoevropský federální klub Intermare v Římě zastupoval chorvátský politik Ivan Peznar.⁵³

V Argentině, jak již bylo zdůrazněno, zakotvila řada příslušníků slovenského exilu, včetně vedoucích funkcionářů SAV. Argentinské zastupitelské úřady v cizině bez problémů udělovaly žadatelům vstupní víza a jejich banky umožňovaly v podstatě bezproblémové převody finančních prostředků z dalších zemí, včetně USA. Politické činnosti exilových představitelů nebyly přitom kladeny místními argentinskými úřady žádné překážky.

Karol Sidor i nadále zůstal v Římě, využíval pokud to bylo možné azylu poskytnutého Vatikánem a držel se takticky v ústraní. Vynesením rozsudku Národního soudu v Bratislavě se však jeho pozice výrazně zkomplikovala a plánoval vycestování do USA, a to s pomocí svého zetě Karola Strmeňa. Z agenturních zpráv vyplynulo, že se s určitostí nedá říci, zda jeho prvním cílem budou USA, či přechodně některá ze zemí Jižní Ameriky, kam se prozatím přemístila řada příslušníků slovenského exilu.

Centrem slovenského luďáckého exilu se tak na počátku třetího poválečného roku stala především Argentina a její hlavní město. Schůzky exilových představitelů se zpravidla konaly každé úterý a pátek u Rudolfa Dilonga, který zde byl již od listopadu 1947. Jmenovaný činitel se všemožně snažil posílit svoji pozici a usiloval o to, aby byl jmenován hlavním duchovním slovenské kolonie. Součinnost vedoucích činitelů SAV s místními starousedlíky, kteří žili na roztroušených farmách po celé zemi, byla málo intenzivní. Farmáři žili vlastními problémy a politické otázky je příliš nezajímaly.

Rada Slováků přitom vyemigrovala ze západní Evropy i do Brazílie a jejich nejpočetnější skupina byla zaměstnána v Baťových závodech v Sao Paulu. Počet Slováků zde dále narůstal vzhledem k rozsáhlé získávací akci Baťových náborářů. Vedoucím protičeskoslovenských aktivit byl Štefan Závodský z Ria de Janeira.

Ve Washingtonu se ve dnech 20. – 21. ledna 1948 uskutečnil sjezd všech hlavních organizací amerických Slováků s cílem komplexně posoudit a projednat problém přesídlení slovenských exulantů v Evropě do zámoří. V podstatě se jednalo o první společnou akci slovenských skupin v USA od doby před odsouzením Jozefa Tisa a o pokus dohodnout se na dalším společném protičeskoslovenském postupu. Původně se kalkulovalo s tím, že delegáti sjezdu vyšlou delegaci k členům Kongresu a k prezidentovi USA Harrymu Trumanovi s požadavkem o podporu. V jejím čele měl být Ján Kmetz, který byl úředníkem Trumanova kabinetu. Tato koncepce nakonec padla, protože uvedený činitel se od celé záležitosti nakonec distancoval. Redaktoři slovenského tisku v USA v rámci celé akce navštívili ústředí IRO, kde se jim dostalo ujištění, že žádná skupina nebo osoba nebude pro-

⁵²AMV Praha, Kabinet materiálů StB-dokumentace případů pro školní účely MV, čj. 323-13-4.

Francie se stala přestupní stanicí do Argentiny i pro Ladislava Jankoviče, který ve spolupráci s Jozefom Kirschbaumem se spolupodílel nejen na vycestování exulantů z Francie, ale také například Arvéda Gréberta.

⁵³AMV Praha, Různé bezpečnostní spisy ze Slovenska, čj. S/2-72-57.

ti své vůli vydána vládě, která by chtěla utečence násilím dostat do své země s cílem soudního stíhání.⁵⁴

V listopadu 1947 se v československém denním tisku objevily informace o Ďurčanského pobytu v Argentině. Ministerstvo spravedlnosti 21. listopadu 1947 požádalo ministerstvo zahraničních věcí o informaci, zda je uvedená zpráva pravdivá. Druhý odbor uvedeného ministerstva sdělil, že sice přišla zpráva od vyslanectví ČSR v Buenos Aires, kterou prozatím není možné fakticky ověřit. Existující domněnky v dané záležitosti byly definitivně potvrzeny až po únorovém státním převratu v roce 1948, zorganizovaném Komunistickou stranou Československa.⁵⁵

Po nastolení komunistického monopolu moci v Československu, vedle stávajících rozporů mezi skupinami luďáckého exilu, vystoupil do popředí další faktor v podobě vyhrocování rozporů mezi stávajícími českými a slovenskými exilovými skupinami a novým poúnorovým politickým exilem.

Luďácký exil a Prchalova skupina zaktivizovali svoji činnost a všemožnými způsoby se pokoušeli zdiskreditovat především představitele Demokratické strany Slovenska, ale i národně socialistické a lidové strany, kteří utekli z Československa. Například Prchalova skupina 1. března 1948 založila v Londýně Výbor svobodné české mládeže, který se přihlásil k ideji Spojených států evropských.⁵⁶ Zároveň vydala 30. května 1948 stanovisko k událostem v Československu a o jejich dopadu na činnost v exilu. Konstatovala, že jejich exilová skupina správně předvíдалa směr budoucího vývoje. Dále zdůraznila, že Český národní výbor své postoje k poválečnému vývoji v ČSR, který byl důsledkem smlouvy mezi SSSR a ČSR z 12. prosince 1943, vyjádřil prostřednictvím celé řady dokumentů, zejména pak v memorandu z května 1945, adresovaném státnímu tajemníkovi pro zahraniční věci Anthony Edeňovi, dále v prohlášení zasláném v červenci 1947 státnímu tajemníkovi pro zahraniční věci Bewinovi a naposledy deklarací zaslou poslední jmenovanému politikovi v průběhu únorového komunistického puče v ČSR. Český národní výbor, jak se v memorandu zdůrazňovalo, neuznává výsledky parlamentních voleb v ČSR 30. května 1948 vzhledem k tomu, že se nejednalo o volby rovné, přímé a tajné. V této souvislosti neuznává rovněž mandáty poslanců nekomunistických stran, kteří nemohou vytvořit Národní shromáždění, ustavit vládu a nemohou volit hlavu státu.⁵⁷

Slovenský akční výbor v Argentině zaslal 27. února 1948 všem Slovákům, zaměstnaným na československých zastupitelských úřadech v zahraničí prohlášení s výzvou, aby se aktivně zapojili do osvobozovací akce vedené v zájmu Slovenské republiky.⁵⁸ Ferdinand Ďurčanský se v tomto dramatickém období pokoušel „vnamérovat“ do role jakéhosi jediného „vůdce“ slovenského exilu. K tomuto záměru sloužilo prohlášení Slovenského akčního výboru v Argentině, která dávalo jmenovanému mandát týkající se „zastupování“ všech Slováků v zahraničí. Uvedený dokument byl poté zaslán všem slovenským organizacím v USA a dále rozšiřován mezi Slováků v západní Evropě (především pak na okupovaném německém a rakouském úze-

⁵⁴SÚA Praha, ÚV KSČ, 100/36, sv. 389-0.

Sdružení slovenských novinářů v USA prostřednictvím výzvy ve Slovenské obraně 30. ledna 1948 doporučilo slovenským exulantům, aby se ihned zaregistrovali u jednotlivých úřadoven IRO v západní Evropě.

⁵⁵Rudolf Dilong 2. dubna 1948 adresoval argentinskému ministerstvu zahraničních věcí memorandum s požadavkem, aby byla odmítnuta československá žádost o vydání Ferdinanda Ďurčanského. Nový komunistický režim Dilongův dokument považoval za definitivní přiznání pobytu jmenovaného činitele SAV v Argentině. (SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-3.)

⁵⁶AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-272-1.

Předsedou organizace byl zvolen Stanislav Brzobohatý, tajemníkem Ján K. Locher a místopředsedou Jiří Maršálek. Organizace měla rovněž pobočku v Paříži.

⁵⁷Tamtéž.

⁵⁸SÚA Praha, f. 100/36, sv. 389-0.

mi) s cílem vyjádření podpory tomuto rozhodnutí.⁵⁹ Další dokument – Oběžník SAV č. 3 – zase apeloval na všechny Slováky v zahraničí, aby zpřetrhali jakékoliv kontakty s Československem a jeho orgány. Doporučovalo se jim, aby se před očekávanými nepříjemnostmi chránili prohlášením se za občany Slovenské republiky, která nadále existuje. „V rozhodné chvíli Slovenská republika vyhlásí válku Sovětům a tedy i Československu. Vy tímto způsobem stane se příslušníky státu, který bude spojencem nynější Vaší vlasti. A tak proti Vám, jako příslušníkům spřátelené země, nebudou se dělat žádná opatření, žádné zajišťování majetku anebo zajišťování v koncentračním táboře ... vedle toho musíte udělat navždy konec s komunismem. Může se lehce stát, že když se budou národy Ameriky zbavovat komunismu, trestající ruka zasáhne i Vás. Dnes už celý svět ví, že Československo je jen satelitem Moskvy ... když se vyhlásíte za příslušníka Slovenské republiky, tím před každým jasně dokážete, že jste odpůrcem komunismu, protože Slovensko doposud válku se SSSR neukončilo, takže i dnes formálně je s ním ve válce.“⁶⁰ Závěr prohlášení obsahoval naléhavou výzvu, aby Slováci v zahraničí vystoupili ze všech spolků, které jsou pod vlivem československých zastupitelských úřadů a jejich komunistických agentů, případně aby z nich sympatizanty komunismu a nového režimu v ČSR odstranili. Obdobná stanoviska zazněla i v prohlášeních Slovenské rolnické strany (iniciované na argentinské půdě z popudu Ferdinanda Ďurčanského – pozn. V. V.), která vydávala periodikum *Naše zem*. Ta rovněž proklamovala diferencované postoje k Slováckům v zahraničí. Ve vztahu ke starší emigraci, jak se zdůrazňovalo, neexistují problémy, bylo by však žádoucí, aby nezapomněla na svůj slovenský původ a mravně napomáhala osvobozovacímu úsilí doma i v zahraničí, tak „... jako kdysi podporovala Čecha T. G. Masaryka. K novější a nejnovější emigraci (rozuměj poúnorové – pozn. V. V.) si vyhrazuje své stanovisko až doma, kdy celý národ definitivně zúčtuje jak s domácími, tak i zahraničními hříchy, které otvíraly a prohlubovaly mučivé rány slovenské pravdy.“⁶¹

* * *

Nová komunistická mocenská elita bezprostředně po státním převratu v únoru 1948, jako odpověď na aktivity Slovenského zahraničního výboru v Argentině a dalších exilových skupin, v návaznosti na vynakládané kroky v předúnorovém období, zaměřila úsilí především na konkrétní zjištění místa pobytu a vydání Ferdinanda Ďurčanského.

Na ministerstvu spravedlnosti v Praze se 11. března 1948 uskutečnila porada za účasti zástupců ministerstva vnitra, ministerstva zahraničních věcí a ministerstva spravedlnosti. Zástupce ministerstva vnitra informoval přítomné o důvodném podezření, že jmenovaný exilový činitel se zdržuje na neznámém místě v Argentině. V dalším průběhu porady potom zástupci jednotlivých resortů prezentovali svá stanoviska k předmětné záležitosti. Bylo usneseno, že ministerstvo spravedlnosti prozkoumá otázku, zda je možné v dané věci provést normální extradiční řízení, či zda postačí pouhá žádost na vydání jmenovaného činitele vzhledem k tomu, že je zapsán na londýnské listině válečných zločinců. Po zjištění uvedených skutečností se měly urychleně připravit potřebné formálnosti.⁶²

MZV se ukládalo, aby ve věci vydání Ferdinanda Ďurčanského intervenovalo u vlád USA, Velké Británie a Francie vzhledem k příslušným článkům rezoluce 32 VS SN z 13. února 1946

⁵⁹AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-149-4.

Pobočka SAV v USA vyjádřila bezvýhradnou podporu Ferdinandu Ďurčanskému a Štefanu Polakovičovi a v petici adresované zasedání Spojených národů v Paříži v osmi bodech zdůvodňovala právní existenci a svébytnost Slovenské republiky.

⁶⁰Tamtéž.

⁶¹AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj.302-149-4.

⁶²SÚA Praha, Československá komise pro vyšetřování válečných zločinců od roku 1946, čj. 316-177-3.

o vydání a potrestání válečných zločinců. Přítomný Bohuslav Ečer, z titulu funkce vicepresidenta mezinárodního sdružení právníků, se zároveň měl obrátit na sekci sdružení v Argentíně se žádostí, aby se v celé záležitosti angažovala. Ministerstvo spravedlnosti 19. března 1948 zaslalo zápis z předmětné porady MZV s požadavkem, aby diplomatickou cestou zakročilo v záležitosti vydání jmenovaného činitele Slovenského akčního výboru v zahraničí, a to na základě zápisu v londýnské listině válečných zločinců. Resort spravedlnosti, prostřednictvím pověřenectva spravedlnosti v Bratislavě, si zároveň vyžádal zatýkáci rozkaz a ověřený opis rozsudku Národního soudu v Bratislavě s tím, že jej dodatečně zašle MZV. Zároveň doporučil MZV, aby v žádosti o vydání byly uvedeny bližší údaje o místě pobytu v Argentíně. Ministerstvo spravedlnosti přitom nedoporučilo žádat o vydání jmenovaného v řádném extradičním řízení na základě obecného vydávacího práva vzhledem k tomu, že ČSR neměla s Argentinou příslušnou smlouvu o vydávání zločinců.

Argentinský tisk 24. března 1948 zveřejnil informaci tiskové agentury UP z Prahy, že zdejší úřady budou požádány o vydání Ferdinanda Ďurčanského. Mezi jiným se konstatovalo, že nikdy v minulosti nebylo možné zjistit přesné místo pobytu jmenované osoby, ale že existují domněnky, že v současném období se nachází někde na neznámém místě v Argentíně. Na druhé straně není prý vyloučeno, že se ukrývá v Itálii, Španělsku, USA či v některé ze zemí Jižní Ameriky. Ke zprávě byla připojena noticka redakce, že se jí nepodařilo zjistit, zda na ministerstvu zahraničních věcí v Buenos Aires mají o celé záležitosti nějaké bližší informace a zda došla žádost z Prahy. Československé vyslanectví v Argentíně v depeši zasláné do Prahy následující den po zveřejnění uvedeného článku zdůraznilo, že na základě zpráv od informátorů lze vyslovit podezření, že inkriminovaná osoba se zdržuje u Jána Plechatého v Buenos Aires, ul. Francisco Bausa 2812 Villa Devoto, jehož manželka je sestrou Ferdinanda Ďurčanského.⁶³

Československé vyslanectví v Buenos Aires 30. března 1948 oznámilo do Prahy, že argentinské MZV prozatím žádnou žádost o vydání Ďurčanského nedostalo. Podle názoru kompetentních argentinských referentů není možné jeho vydání ani v případě zjištění přesného místa pobytu. Informátor vyslanectví uvedl, že argentinská vláda politické provinilce nevydá, protože je nucena brát ohled na politiku USA vůči protikomunistickým politickým exulantům. Ministerstvo zahraničních věcí Argentiny prý nemá pochyby, že jmenovaná osoba poškozovala československé státní zájmy, pokud však nebude bezpečně prokázáno, že figuruje na londýnské listině válečných zločinců, vláda jeho země nic nepodnikne, i kdyby se jmenovaný veřejně angažoval.⁶⁴

MZV v Praze i přes uvedená upozornění následující den uložilo vyslanectví ČSR v Buenos Aires, aby oficiálně požádalo argentinskou vládu o vypátrání konkrétního místa pobytu Ferdinanda Ďurčanského, jeho zatčení a vydání do ČSR. Poté dostaly události poměrně dramatický spád vzhledem k tomu, že důvěrné informace o celé záležitosti pronikly i mezi exulanty. Rudolf Dilong zaslal 2. dubna 1948 (ještě před vlastním podáním žádosti) memorandum argentinskému ministerstvu zahraničních věcí s požadavkem, aby československá žádost o vydání Ferdinanda Ďurčanského byla kategoricky odmítnuta.⁶⁵ O obsahu dopisu byla okamžitě informována centrála v Černínském paláci, která vzala uvedenou informaci na vědomí se závěrem, že je zapotřebí vyčkat oficiálního zákroku československého vyslanectví, jemuž bylo spisem z 1. dubna 1948 uloženo, aby požádalo o vypátrání, zatčení a vydání Ferdinanda Ďurčanského.

Vyslanectví ČSR v Buenos Aires informovalo 12. května 1948 MZV v Praze, že argentinská ministerská rada extradiční žádost projednávala a současně zdůraznilo, že k úspěšnému

⁶³Tamtéž.

⁶⁴Tamtéž.

⁶⁵Českoslovenští diplomaté uvedený dopis měli k dispozici.

řešení celé záležitosti je potřebné urychleně požádat o pomoc alespoň jednu ze západních mocností. Pražská centrála v Černínském paláci okamžitě uložila vyslanectvím ČSR ve Velké Británii a USA, aby se obrátily na vlády obou zemí s požadavkem potvrdit argentinské vládě zapsání Ferdinanda Ďurčanského na listině válečných zločinců.⁶⁶ Oběma zastupitelským úřadům ČSR v Londýně a Washingtonu se dostalo v podstatě shodných odpovědí, že uvedené otázky spadají výlučně do kompetence Komise Spojených národů pro válečné zločiny. State Department ve Washingtonu informoval 21. května 1948 československé velvyslanectví v USA, že nechá celou záležitost projednat v právním odboru a teprve poté oznámí, zdali a co může učinit.

Argentinská vláda k československé žádosti o extradici Ferdinanda Ďurčanského na základě příslušných rezolucí Spojených národů zaujala negativní postoj. Československý vyslanec A. Kunaši vzápětí intervenoval u státního tajemníka MZV La Rossoa. Ten zdůraznil, že normy mezinárodního práva jsou pro jeho zemi závazné potud, pokud jsou v souladu s argentinskou ústavou. V opačném případě lze aplikovat pouze normy vnitrostátního práva, to znamená zákon č. 1612 z 25. srpna 1885, který řešil otázku vydání v případě spáchání zločinů obyčejného rázu. Bylo by zapotřebí dokázat, že Ferdinand Ďurčanský byl souzen za obyčejné zločiny.⁶⁷ Československý vyslanec dále získal soukromou důvěrnou informaci, že i v krajním případě vyhovění argentinským zákonným předpisům, je zcela nepravděpodobné případné vydání jmenovaného československým úřadům. Zároveň oznámil do Prahy, že vzhledem k nastalé situaci, do poloviny června 1948 odcestuje do ČSR a osobně podá vysvětlení k dané problematice.

Celá záležitost byla poté posuzována na MZV v Praze. Zvažovala se řada variant včetně možnosti požádat o vydání jmenované osoby v rámci řádného extradičního řízení. V této souvislosti se konstatovalo, že podle extradičních pomůcek (zatykač a rozsudek Národního soudu v Bratislavě) se jedná převážně o politické delikty a z tohoto důvodu žádost bude argentinskými úřady zamítnuta. Oddělení II/6 MZV kategoricky doporučovalo, aby na žádosti o vydání Ferdinanda Ďurčanského, opřené o příslušné rezoluce Spojených národů, bylo nadále trváno, protože pro Argentinu jako členu SN jsou uvedené dokumenty závazné. Zároveň doporučovalo zákrok u Komise Spojených národů pro válečné zločiny.

Vyslanec ČSR v Argentině, znalý poměrů, zdůraznil, že je potřeba se zbavit iluzí o tom, že Argentina jmenovaného exilového činitele vydá v jakémkoliv řízení. I kdyby v krajním případě byla přitisknuta ke zdi, tak umožní odjezd Ferdinanda Ďurčanského do jiné země. V této souvislosti nedoporučuje radikální postup vzhledem k tomu, že by mohlo dojít k poškození vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi, které lze jinak označit za „velmi korektní“. Navíc v současném období, jak dále zdůraznil vyslanec A. Kunaši, jsou v běhu významná obchodně politická jednání, která jsou pro Československo mnohem důležitější než vydání Ferdinanda Ďurčanského.⁶⁸ Po obsáhlé diskusi bylo nakonec přijato kompromisní řešení a dohodnuto, že vyslanci ČSR v Argentině bude vydán zatykač a rozsudek Národního soudu v Bratislavě s tím, aby na základě vlastního uvážení v příhodné době a při vhodné příležitosti znovu podal žádost o vydání Ferdinanda Ďurčanského do ČSR.⁶⁹ Mezitím State Department ve Washingtonu sdě-

⁶⁶Tamtéž.

⁶⁷Vyslanectví ČSR v Buenos Aires zaslalo 1. června 1948 MZV v Praze opis první kapitoly uvedeného zákona z roku 1885.

⁶⁸Tamtéž.

⁶⁹Československé vyslanectví v Buenos Aires obdrželo zatykač na Ferdinanda Ďurčanského a rozsudek Národního soudu v Bratislavě až v druhé polovině září 1948. MZV v průvodním spisu zdůraznilo, že nechává na vyslanci jakou formou požádá o vydání jmenované osoby. Podotklo, že by bylo nejlepší žádost opřít o skutečnost, že se jedná o válečného zločince, který figuruje na londýnské listině Spojených národů. Dále se konstatovalo, že poslední rezoluce Valného shromáždění z 31. října 1947 o vydání válečných zločinců byla přijata 42 hlasy, 7 zemí bylo proti a 6 se zdrželo hlasování. Bylo tedy dosaženo kvalifikované většiny a je irelevantní zda Argentina hlasovala proti, nebo se zdržela hlasování.

lil 3. srpna 1948 československému velvyslanectví v USA, že nepovažuje za vhodné, aby vláda USA intervenovala u argentínské vlády ve věci vydání Ferdinanda Ďurčanského. Doporučuje pouze upozornit argentínské úřady na celý případ prostřednictvím londýnské komise pro stíhání válečných zločinců.

Československé orgány v tomto období věnovaly pozornost i dalším zájmovým osobám slovenského exilu, a to především těm, které organizovaly zpravodajskou službu a spolupracovaly se západními zpravodajskými službami. Jednalo se především o Jozefa Parčana. Ten byl počátkem roku 1949 i s rodinou ubytován spolu s dalšími slovenskými exulanty v táboře, nacházejícím se dvě hodiny pěší chůze od městečka Wörgl ve francouzské okupační zóně v Rakousku. V rozhovoru s agentem 5. oddělení 4. vojenské oblasti konstatoval, že má spojení se Slovenskem a nabídl mu, zda by byl ochoten ilegálně přejít státní hranice s tím, že se jedná o bezproblémovou záležitost. Z hlediska dalších perspektiv se prý zatím nerozhodl, zda vycestuje do Kanady.⁷⁰

V centru zvýšené pozornosti byl rovněž bývalý přednosta zpravodajského oddělení MNO za slovenského státu a funkcionář Slovenského revolučního odboje Alexander Matúš, který v rámci SRO měl vytvořenu vlastní zpravodajskou síť a ještě v období před státním převratem v létě 1947 ilegálně navštívil Slovensko. Velitelství 4. vojenské oblasti v Bratislavě po komunistickém převratu na jeho sledování dokonce získalo spolupracovníka z okruhu ľudáckého exilu.⁷¹

Do popředí zájmu bezpečnostních orgánů komunistického režimu se dostaly rovněž aktivity Jozefa Vicena, který spolupracoval s CIC a na základě jejich instrukcí prováděl výslechy uprchlíků z Československa včetně zpravodajského vytěžování bývalých důstojníků československé armády. Američané přitom akceptovali jeho návrhy na vybudování zpravodajské sítě z uprchlíků z ČSR. Na tomto základě byla ve Vídni v průběhu roku 1948 vytvořena zpravodajská skupina „Project waco“, která podléhala vídeňskému ústředí CIC. Orientovala se přitom na získávání zpráv a vybudování rozsáhlé zpravodajské konspirační sítě, především na teritoriu Slovenska.⁷²

V. VONDRÁŠEK: ZUR PROBLEMATIK DER AUSLIEFERUNG DER VERTRETER
DES SLOWAKISCHEN NACHKRIEGSEXILS IN DER ZWEITEN HÄLFTE
DER 40ER JAHRE

Die vorgelegte Studie widmet sich zwar einer weniger frequentierten, doch sehr interessanten Problematik des Auschens und der Auslieferung der Vertreter des slowakischen Nachkriegsexils, das mit der Slowakischen Republik und ihrem Regim verbunden war, in der zweiten Hälfte der 40er Jahre. In diesem Zeitraum graduierte der Kalte Krieg und die Tschechoslowakei wurde nach dem kommunistischen Umsturz im Februar 1948 zum Bestandteil des Ostblocks. Der Verfasser knüpft unmittelbar an die Ergebnisse seiner eigenen Forschung, die in unserer Zeitschrift

⁷⁰AMV Praha, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, čj. 302-149-6.

⁷¹Tamtéž.

Uvedený spolupracovník, který měl za úkol sledovat uvedenou osobu včetně navázání osobního kontaktu, v prvních informacích konstatoval, že Alexander Matúš se nachází v Paříži. Přednosta 5. oddělení 4. vojenské oblasti v Bratislavě nevyklučoval možnost, že agent „B“ spolupracuje na obě strany. Vzhledem k tomu, že neměl k dispozici další prostředky na urychlené ověření zaslanych informací, tak požádal přednostu 5. oddělení hlavního štábu v Praze, aby mu oznámil nejnovější poznatky o sledované osobě. (Tamtéž.)

⁷²AMV Praha, Ústředna Státní bezpečnosti po roce 1945, čj. 305-23-21.

Podrobněji VICDEN, J.: Vo výroch rokov 1938 – 1999. Bratislava : Lúč, Vydavateľské družstvo, 1999.

Nr. 4/2003 publiziert wurden. Die Arbeit mit der existierenden Quellenbasis, ähnlich wie in der vorherigen Studie, war ziemlich kompliziert. Der Verfasser arbeitete mit Dokumenten in tschechischen und slowakischen Archiven, die dank der Tätigkeit des Sicherheits- und Nachrichtendienstes der Tschechoslowakei der Nachkriegszeit erhalten wurden. Bei der Formulierung der Beschlüsse war deswegen nötig, sich für einen überlegten Fortgang zu entscheiden und eine Verifikation mit weiteren Quellen und Literatur zu überführen.

Im ersten Teil des Aufsatzes sind die Fragen geklärt, die vor allem die Fahndung nach Ferdinand Ďurčanský, Stanislav Mečiar, Jozef Kirschbaum, Arvéd Ladislav Gréber, Aloiz Macko und weiteren Vertretern des slowakischen Exils betreffen. In diesem Zusammenhang werden den Hindernissen, die den tschechoslowakischen Organen hinderen die Interessenpersonen auszuliefern, vorwiegend objektiven Charakters Ausdruck verlieht. Auch der Persönlichkeit von Karol Sidor wird hier Aufmerksamkeit gewidmet, der in der Nachkriegszeit – im Unterschied zum Ďurčanský's Slowakischen Aktionsausschuss – überlegten Fortgang wählte. Der Verfasser widmet sich einerseits der Prozedurfragen, die mit Herumsuchen der einzelnen Persönlichkeiten des Exils zusammenhängen. Den Leser nimmt bestimmt die Bestrebung der Sicherheits- und Nachrichtenorganen gefangen, den Aufenthaltsort der Gesuchten zu ermitteln. Bei der Verfolgung wurde ein ganzer Netz von Informatoren genützt. Die Studie beschreibt auch den Verlauf von komplizierten Verhandlungen der tschechoslowakischen Diplomaten mit den alliierten Organen oder offiziellen Organen Italiens, Schweiz und weiteren Ländern im Ausland. Eine wichtige Aufgabe in der Sammlung der nötigen Informationen hatte sowohl die 2. Abteilung, als auch die weiteren Bestandteile des Generalstabs der tschechoslowakischen Armee. In der zweiten Hälfte des Jahres 1947 reisten die bedeutenden Vertreter des Exils unter dem Eindruck unmittelbarer Gefährdung nach Italien aus. Weitere Persönlichkeiten begaben sich in andere europäische Länder und in die Übersee, wo sie ihre Aktivitäten, die gegen die Tschechoslowakei orientiert waren, fortsetzten. Aus verständlichen Gründen konnten sie und hatten sie auch keine Zusammenarbeit mit dem tschechoslowakischen Exil nach der Revolution im Februar 1948 angefangen.